

Hermeneutika II. Základní hermeneutické principy

Mělo by být pochopitelné, že na tomto místě lze poskytnout jen velmi stručné informace, a nikoli nějaké kompletní pojednání o obecné hermeneutice. Nejprve pohovoříme o předporozumění, následně o hermeneutickém kruhu, konečně o sémiotickém trojúhelníku.

Předporozumění a předsudek

Každá interpretace je podmíněna tak zvaným předporozuměním, předpochopením. Vědecká interpretace se liší od oné běžné tím, že vědec své předporozumění přiznává, reflektuje a je ochoten ho na základě metodologicky korektního poznání modifikovat. Ona modifikace předporozumění je v zásadě proměnou smýšlení, která může dotyčného v přeneseném slova smyslu „bolet“. Ona proměna smýšlení odpovídá základnímu požadavku, který nacházíme v evangeliu, kde jsme voláni k obrácení – proměně smýšlení.

Ideologické interpretace jsou charakteristické tím, že se v nich předporozumění nemodifikuje, a tak se stává předsudkem. Neexistuje proměna smýšlení.

V teologii hraje předporozumění pochopitelně velkou roli a má několik složek. Základní bází předporozumění v teologii je křesťanská víra. Je ale víra modifikovatelná? Z hlediska obsahu víry, který je dán Biblií, určitě nikoli (*fides quae*). Z hlediska našeho porozumění tomuto obsahu víry, z hlediska prožívání víry (*fides qua*) je toto předporozumění pochopitelně modifikovatelné. Jinak rozumí víře dítě, dospívající, dospělý, zralý člověk, stařec.

Druhou složkou předporozumění v teologii je vlastní konfesní tradice dotyčného teologa. Mohlo by dojít k dojmu, že uvedené konfesní předporozumění může snadno nabýt podoby předsudku. Pokud ale dotyčný toto předporozumění přiznává, reflektuje a neabsolutizuje, nejde o předsudek. Je pochopitelné, že některé záležitosti z vlastních konfesních zorných úhlů budou nahlížet pravoslavní, katoličtí, evangeličtí a husitští teologové. Úplně se zřítí věrnosti vlastní konfesní tradici není možné ani žádoucí. V ekumenickém dialogu bychom určitě neměli svá konfesní stanoviska absolutizovat. Měli bychom dobře chápat, že ti jiní vypovídají pravdivě,¹ protože to tak vidí z jejich zorného úhlu. Velmi často nejsme s to

¹ Jedná se o pravdu výpovědi s vlastním vnímáním a poznáním. Opakem tohoto postoje je lež nebo klam, když totiž výpověď neodpovídá tomu, co opravdu víme a vnímáme. Pravda má ale nevyhnutelně také nadsubjektivní podobu. (Autor tohoto textu se obává použít slovo „objektivní“, protože každé poznání nevyhnutelně zahrnuje také činnost subjektu, a proto čirá objektivita mu připadá jako nebezpečná iluze, která snadno vede k sebeabsolutizaci a nucení druhých přijímat autoritativní vyjádření. Ve vědě ale neplatí nejrůznější ocenění, nýbrž pouze vlastní výkon, obdobně jako by tomu mělo být například ve sportovním klání.) Jedná se totiž o soulad poznání a výpovědi se skutečností. Opakem pravdy v daném smyslu je omyl. Mravně tedy mohou být pravdiví, ale zároveň není vyloučeno, že se mýlím. Právě toto vědomí by nás proto mělo vždy vést k pokornému přiznání možnosti omylu, i když vnitřně jsme o dané záležitosti pevně přesvědčeni. Nepatří

rozhodnout, zda je správná ta, nebo ona interpretace, a proto se musíme smířit s jejich pluralitou, kterou není nutné vnímat jako limit, protože ve skutečnosti může jít o bohatství. Obecně by měla platit následující hierarchie hodnot: na prvním místě jsem člověk (*humanitas*), pak jsem křesťan (*cristianitas*); pak teprve jsem příslušník určité konfese (*confesionalitas*). Každý teolog by měl neustále stát před velmi přísným soudem vlastního svědomí, zda jeho počínání a volby opravdu implikují neustálou otevřenost proměně smýšlení, anebo vykazují zásadní rozpor s mravní pravdivostí ve formě ideologičnosti, předsudečnosti. Věrohodnost toho, o čem vydáváme svědectví, úzce souvisí právě s vyzařováním této otevřenosti proměně smýšlení. Teolog není majitel pravdy, ale mnohem spíše služebník v chrámu Pravdy, kterou budeme plně okoušet až v okamžiku, kdy naše existence dosáhne svého naplnění. Zkrátka a dobře, prvním předpokladem korektního a plodného teologického myšlení je právě ustavičná ochota k proměně smýšlení, často bolestivá práce na proměňování našich nynějších předporozumění.

Hermeneutický kruh

Mezi interpretem na jedné straně a interpretovaným textem, dějem, faktem existuje kruhový poměr. Na jedné straně vstupujeme do interpretace s předporozuměním, to se ale s postupem našeho snažení nevyhnutelně posouvá, upřesňuje. Text tak vstupuje do interpreta a interpret se se svou dobou promítá do textu. Bylo by omylem domnívat se, že interpret nehnutě stojí a pouze vyhodnocuje daný předmět interpretace, protože ve skutečnosti je interpretova mysl neustále v pohybu a proměňuje se. Zdánlivě pracujeme na textu, ve skutečnosti ale prostřednictvím textu opracováváme sami sebe.

O tom, že uvedený kruhový pohyb nikdy nedosáhne cílového bodu, svědčí zkušenosti těch, kdo čtou stejný text opětně, ale v nových životních situacích. V interpretaci platí, že nikdy nevstoupíme dvakrát do stejné řeky. O dané zkušenosti by mohli dlouho hovořit kazatelé, kteří před věřícími interpretují mnohokrát tytéž texty. Uvedená záležitost svědčí o tom, že bychom nikdy neměli svou interpretaci absolutizovat.

Sémiotický trojúhelník

Velmi často se setkáváme s představou, podle níž autor napíše text a interpret ho analyzuje, a tak se snaží odhalovat to, co bylo v autorově mysli. Zapomíná se ale na to, že text hovoří o někom, něčem. Třetí vrchol, který se klene nad pomyslnou základnou autor – text –

k vlastní povaze vědy, že je v zásadě ustavičným metodickým pochybováním? Není základní charakteristikou vědy falsifikovatelnost jejích výroků? V ideologické koncepci vědění falsifikovatelnost nepřichází v úvahu! Právě falsifikovatelnost dosavadních výroků vědy před ní samotnou otevírá prostor dalšího rozvoje v podobě nového, přesnějšího poznání.

interpret, se tedy vztahuje k realitě, o níž pojednává. Do hry porozumění tak vstupuje třetí prvek, třetí vrchol pomyslného trojúhelníku. Uvedená záležitost je naprosto jasná ve slovesném umění. Každému je jasné, že dobrou milostnou poezii pochopí a prožije jenom ten, kdo má s danými záležitostmi vlastní zkušenost. Obdobné je to s kvalitními teologickými texty i s Biblií.

O Bohu a jeho tajemstvích se totiž adekvátně hovořit nedá, a přece to dělat musíme. Spoléháme při tom na to, že adresát našeho mluvení má nějakou vlastní osobní zkušenost s Bohem a jeho tajemstvími. V tomto duchu je napsána celá Bible, v tomto duchu byla sepsána i nejlepší teologická díla křesťanství. Ona zkušenost s Bohem a jeho tajemstvími není nic jiného než víra. V oblasti teologie se tedy k onomu třetímu vrcholu pomyslného trojúhelníka dostáváme zkušeností víry. Ta je pochopitelně odlišná, a tak je právě uvedená zkušenost také zdrojem různých interpretací. Zůstat jenom na verbální stránce teologického textu znamená číst Písmo v jiném Duchu, než bylo napsáno. Víra ale není striktně vázána na konfesní příslušnost, protože zkušenost s Bohem jako předpoklad teologie může mít také člověk bez konfesní příslušnosti. Určitý problém ale tkví v tom, že teologie nemůže být oddělena od určité církve a její tradice. Proto rozlišujeme teologii pravoslavnou, katolickou, evangelickou, husitskou...